

Óbudai gázgyár lakótelepe

Mai cím (egykori cím): Gázgyár utca, Sujtás utca

Mai helyrajzi szám: 19341 és 19333

Épületek funkciója: Lakótelep az Óbudai Gázgyár munkásai és tisztviselői számára - a telep lakások mellett a lakók szükségleteit kielégítő kiszolgálóegységekkel (posta, rendőrőrs, orvosi rendelő, patika, trafik, óvoda, bolt, pékség, hentes, fodrász, borbély, cipésműhely) kifejezetten modern és élhető környezetnek bizonyult.

Az Óbudai Gázgyár lakótelepeként emlegetett lakótelep mind építészeti, mind területileg, mind pedig jellegében alapvetően két részre osztható: a munkástelepre, és tisztviselőtelepre. E különbségtételt 1914-es írásában Bernauer Izidor gázgyári igazgató is jelzi: *“A tisztviselők részére 10.000 négyszögöl kiterjedésű kertek között külön lakótelepet, a munkások számára pedig a gyár szomszédságában, attól csak a császárfürdői vasúti töltés által elválasztott 25.000 négyszögöles telken másfél millió korona költséggel munkástelepet építettünk fel.”*¹ Ennek megfelelően a következőkben a két telepről két önálló részben esik majd szó.

Építtető: Óbudai Gázgyár

A gázgyár rövid története: Az 1913-ban átadott Óbudai Gázgyár Európa egyik legkorszerűbb gyárának számított. Gáz- és kokszyártással foglalkoztak itt sokáig, ám az épület az 1980-as években, - amikor a városi gázgyártást végleg felváltotta a földgáz - folyamatosan leépült, mára már csak kihasználatlanul áll egykori helyén.² A Gázgyár eredeti rendeltetésének megszűnése után az épületek egy részét lebontották, másokat különféleképp hasznosítani kezdték, itt működött pl. a Gázművek Hálózati Igazgatósága. Az épületek műemléki védettség alá helyezésével pedig már nem lehet csak úgy elbontani.

Magyarországon – nyugattól pár tíz évvel lemaradva – 1855-ben kezdték el az első pesti gázgyár építését, ám a főváros egyre erősebb ütemű fejlődése (a gázfogyasztás is rohamosan nőni kezdett) miatt sorra építették egymás után a kisebb gázgyárakat, hogy a szükségleteket kielégíthessék. A főváros az 1900-as évek elején megszervezte a Fővárosi Gázműveket, és ezzel saját kezelésébe vette az addig részvénytársasági tulajdonú gázgyártást. Az új szervezet számára nyilvánvaló volt, hogy a korábban felépített kis kapacitású, addigra már elavult gyárak helyett egy sokkal nagyobb szabású gyárra lenne szükség, így a főváros tanács 1909-ben *„pályázatot írt ki egy évi 100 millió köbméter kapacitású gázgyár tervezésére és felépítésére”*.³ A óbudai, duna-parti terület kiválasztását az akkori lakott területen kívüli elhelyezkedése és a vasúti sínek közelsége indokolta leginkább. Az építészeti tervek 1910-re kész lettek, a bizottság pedig hamarosan döntött: Weisz Albert zürichi gázgyárigazgató terveit tartották a legjobbnak, így Weisz és mellette Bernauer Izidor műszaki igazgató és Schön Győző főmérnök lettek a kivitelezés irányítói. A gázgyár építése egészen problémamentesen és gyorsan zajlott: 1913-ra már készen állt, 1913. október 18-án megkezdheték a gázszolgáltatást, miközben a befejező munkálatok folyamatosan folytak.⁴

¹ Bernauer 1914, 27.

² Kádár 2010, 62-63.

³ Sz. Bányai 1996, 13.

⁴ Kaiser 1994, 187.

Maga a létesítmény Magyarország Európa-szerte ismert és elismert volt - de minden esetben leginkább mint a kontinens legmodernebb gyárát emlegették. Ebben a narratívában az épületeknek önmagukban nem volt szerepük, csupán keretet jelentettek a gyárban folyó munkálatokhoz. Így aztán nem meglepő, hogy a - nem csekély számú - korabeli írás majdnem kizárólag a gyári technológiákról szól a gyár vagy a két telep építészeti értékeinek méltatása helyett.

A lakótelepről röviden:

A gázgyárhoz szorosan kapcsolódott, annak építésével egyidejűleg zajlottak egy szociális szempontokat is figyelembe vevő munkás- és tisztitelepi építési munkálatai. A gázgyár szakembereinek otthont adó kolónia gyakorlatilag két elkülönülő lakótelepet jelentett: az ún. „belső” vagy *tisztviselő telepet* a gyár vezetőinek és a magas beosztású műszaki szakembereknek építették, míg az ún. „külső” vagy *munkástelepen* az alacsonyabb beosztásban dolgozó munkások kaptak lakásokat. A két telep ennek megfelelően egészen eltérő volt - egészen a lakások beosztásától a tervező személyén át nagy különbségeket találunk. Az üzemi épületektől délre található belső telep tervezője **Reich Kálmán** volt, míg a munkástelep **Balogh Lóránt** tervei szerint épült meg.

Annyi bizonyos, hogy a dolgozók számára kialakított lakótelep gyakorlatilag “város a városban”, egy kis faluként működött, ahol minden helyben adott volt.⁵ Budapest akkoriban még peremvidéknek számító területére lemodellezi a város legfontosabb pontjait: van posta, rendőrszolgálat, orvosi rendelő, patika, trafik, óvoda, alsósoknak iskola, bolt, pékség, hentes, fodrász, borbély, de még cipészműhely is – egy szóval minden egy helyben van, ami csak kellhet (tény, hogy ezeknek 1913-ban csak egy része állt, de az évek múlásával egyre több szolgáltatás kapott helyett a telepen).

Az elméletileg egységes lakótelep tehát korántsem volt szerves egység: maga a gyárépület és a vasúti sínek is elválasztották a belső és a külső telepet, valamint a lakások színvonala is igencsak távol állt egymástól, a belső telepen amellest, hogy nagyobb alapterületűek voltak a lakások (majd a II. VH után osztották fel kisebb egységekre azokat), a komfort és az felhasznált építőanyagok minősége is különbözött. Igaz ugyan, hogy a munkástelepen is minden lakásban volt vízvezeték, angol WC, világítás (eredetileg gázzal, majd a 30-as évektől villannyal) és gáztűzhely, külön fürdőszobája azonban csak három lakásnak volt, a többiek közös zuhanyzóban tisztálkodhattak. Ezzel szemben a tisztviselőtelepen minden lakás alapfelszereltségéhez tartozott a fürdőszoba is. A burkolóanyagok különbségeit is meg kell említeni: a külső telep szobái hajópadlóval, betonlappal burkolt konyhák, míg a belső telepen a szobákban parketta, a konyhában pedig kőpadló volt. De mindezek ellenére a munkástelep is nagyon szép, rendezett terület volt, a kertekre például mindkét helyen nagy figyelmet fordítottak - ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy a parkban kertész és utcaseprő is dolgozott. Gyakorlatilag egyfajta „mintatelep” volt az Óbudai gázgyár lakótelepe, amit a főváros költségeket nem sajnálva építtetett, szépített, tartott fenn.

Az épületegyüttes lényegileg nem változott e száz év alatt, napjainkban is *„tágas, parkosított térben helyezkednek el az egységes építészeti terv szerint megépített földszintes és egyemeletes házak, s ezeket a lakóépületeket szolgáltató és közösségi funkciójú épületek,*

⁵ Erhardt 2007, 30.

épületrészek egészítik ki”.⁶ A lakótelep sikerességét mi sem bizonyítja jobban, hogy a lakók máig igencsak intenzív közösségi életet élnek, nem ritkák a társas összejöveteleik. A *“gázos öntudat”* – ahogy Sz. Bányai nevezi – az itt lakók összetartozásának, identitásának erőteljes alapot szolgáltatott már 1913-ban is. Ez nem meglepő annak tudatában, hogy a Gázgyár dolgozójának lenni kitüntett munkát jelentett, sőt a telepen lakni aztán végképp, hiszen itt lakást csak a legjobb dolgozók vagy a leginkább rászorulólok kaphattak.⁷ A gyár által nyújtott lehetőséget meg kellett becsülni, ez azonban az előnyök mellett kötelezettségekkel is járt – ennek szemléletes példája, hogy a tisztviselőtelepen működő kertészetből kapott virágoknak mindig az emeleti munkáslakások ablakában kellett díszelgülniük, máskülönben az ottlakó hanyagsága okán könnyen el is veszthette lakhatási jogát a telepen.

A lakók ugyan már a gázgyár beindulásának évében, 1913-ban beköltöztek, de az ünnepélyes felavatásra csupán 1914. július 15-én került sor, amikor is Bárczy István polgármester beszédében hangsúlyozta, hogy *„a hasonló szociális intézmények létesítésénél bátran mintaképpül szolgálhat”* az óbudai gázgyár lakótelepe. 1913-ra tehát összesítve felépült 4 hámszobás, 78 kétszobás, 10 egyszobás, 4 padlásszobás, 32 fülke a legényszálláson, ahol lakni lehetett, de hamarosan megszülettek a bővítési tervek is, ugyanis minél több munkást szerettek volna ideköltöztetni, hogy azzal is megerősítsék bennük a gázgyárhoz való tartozás érzését. Sokan dolgoztak ugyanis a gázgyár komplexumában, de ehhez képest viszonylag keveseknek tudtak lakóhelyet is biztosítani a telep korlátozott számú férőhelyével – így, akik messzebről jártak be dolgozni, azoknak jelentős költségekbe és elvesztegetett időbe került az utazgatás, ingázás. Ezen próbáltak meg segíteni a folyamatos bővítésekkel, bővítési tervekkel. Jellegzetes méltatása az épületegyüttesnek a következő idézet: *„korának és építészetének jellegzetes alkotása ez az együttes [...] Ez a lazaság, tágasság, amit egy városi üzem a tisztviselői karának nyújtani tudott a század elején, a mi korunkban már meg nem ismételtető – megannyi zsúfoltság ellentétéként jó lenne itt megőrizni ezt a boldog szigetet.”*⁸ A szolgáltató helyiségek olyan szinten fejlettek voltak, hogy nem csak a telep lakóinak, hanem az általában a gyár dolgozóinak is kielégítette igényeit, a telepen lakók azonban automatikusan szerves tartozékuknak fogták fel. A munkástelep jobb helyzetben volt, mert ezek az ő telepükön épültek fel, de ennek kompenzálásaképp számukra hintót biztosítottak a *“kiruccanásokhoz”*.

MUNKÁSTELEP

Mai cím: Gázos utca, Sujtás utca

Mai (egykori) hrsz: 19341

Építész tervező: Balogh Lóránt

(a terveken Balogh Lórántként szerepel, ám más esetekben az Almási/Almásy Balogh Lórántként szignálja terveit).

BALOGH LÓRÁNT (Arad, 1869. nov. 27. – Budapest, 1945. febr. 2.): építész, tanár. Mlután tanulmányait a budapesti műegyetemen befejezte, működését Lechner Ödön és Alpár Ignác műtermében kezdte meg. Már ekkor több vidéki kastély tervezésére kapott megbízást – ő tervezte többek között a malonyai, béládi

⁶ Sz. Bányai 1996, 6.

⁷ Erhardt 2007, 30.

⁸ Sz. Bányai 1996, 31.

vagy a bukoveci kastélyt. Később református templomok kialakításán dolgozott (Budapest, Diósgyőr), valamint 1911-ben ő tervezte a volt Pedagógiai Szeminárium és a hozzá tartozó iskola és óvoda épületét a Horváth Mihály téren. Eleinte történeti stílusokra támaszkodott, későbbi alkotásaiban népies törekvések jelentkeztek, a vernakuláris építészettel is kapcsolatba került. 1902-től 1926-ig az Iparművészeti Iskola tanáraként működött. Ebben az időszakban tervezte meg az Gázgyár munkástelepének épületeit is - azonban nem ez volt az egyetlen lakótelep, amin dolgozott: a Bánhidai Erőtelep építésze is Balogh Lóránt volt. További érdekesség, hogy - a mostanra méltatlanul elfeledett - Balogh nem csupán az építészet, hanem az irodalom terén jeleskedett: a Komédiásnő című egyfelvonásos vígjátékát 1895-ben Pozsonyban és Budán is előadták.⁹

Építőmester(ek): Az 1913-as tervek egy részén Klude Ignác¹⁰ okleveles építész és építőmester, majd Dávid János és fia szerepelnek építőmesterként. Dávidék kétgenerációs építész család voltak, Dávid János és fiai címen építési vállalatot tartottak fenn.

A tervezés ideje: 1912 - a tervek kelte ezen belül változó (1912. október-november). A használatbavételeli engedély 1913-ból való.¹¹ A tervtárban az eredeti épületek tervei mellett megtalálható két későbbi kisebb átalakítás terve is – az egyik 1922-ből, a másik pedig 1930-ból–, valamint egy 1972-es terv egy új épülettömb kialakítására.

1912

Az 1912-es terveken az épületeket három csoportba osztották - ezen csoportok pedig a következők voltak:

- I. csoport: vendéglő, bolt és táncterem
- II. csoport: gondnoki és postaépület, lakóházak
- III. csoport: lakóházak, óvoda, légényszálló, fürdő- és mosóház

A tervek felépítése minden esetben azonos sémát követ: egy főhomlokzati és egy hátsó nézet mellett az egyes szintek (a lakó- és kiszolgáló épületek is többségében földszintesek, kivétel a Legényszálló egyszintes, nagyobb volumenű épülete), a pince, a padlás alaprajzai és metszetek szerepelnek.

Érdekesség, hogy az épülettervek mellett egy külön tervlapon foglalkoznak a lakóházak között lévő sodronyszövet kerítéssel, amelynek tervezőjeként a Budapesti Székesfőváros gázművek építésvezetőségét nevezik meg.

A tervekből kitűnik tehát, hogy a munkástelep összesen 3 darab háromszobás, 78 kétszobás és 14 egyszobás lakása mellett a kiszolgáló egységeket is magában foglalt a tervezett három épületcsoport. Így itt kapott helyet a vendéglő épület, fűszerüzlet, élelmiszerüzlet és borbélyüzlet (mindhez tartozott lakás is), valamint egy óvoda és egy 32 hálófülkés légényszálló a nőtlen munkások részére. Ugyanígy a légényszállóban kapott helyett az ételmelegítő, olvasó, társalgó helyiség, férfi és női zuhany- és kádfürdők, valamint az egész telepnek mosókonyha és a felügyelő személyzet kétszobás lakása. Külön érdekesség, hogy a telepen minden lakáshoz

⁹ http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/balogh_lorant_szuletesnapja_1869 és http://hu.metapedia.org/wiki/Balogh_L%C3%B3r%C3%A1nt alapján

¹⁰ a neve csak az aláírásként szerepel a terveken

¹¹ Jóváhagyta a Budapest székesfőváros tanácsa, C-120309/1913-III. számú határozatával.

tartozott egy kis elkerített kiskert és előre felépített baromfi ól, ahol szabadon kertészkedhettek, növénytermesztéssel és állattenyésztéssel is kedvükre foglalkozhattak a lakók.¹²

Érdekes adat továbbá, hogy a korabeli forrásaok szerint egy háromszobás lakásért 9 K[orona], a kétszobás lakás 7 K, az egyszobás pedig 5 K, a padlásszoba 2,50 K, a legényszálláson egy hálófülke 3,60 K hetibért kell fizetni.¹³

1922

Már egészen hamar, 1922-ben - a tervek 1922. augusztus-szeptember keletűek - kétszobás tisztviselő lakásokkal bővítik a lakótelep III. csoportjának egy épületét (az óbudai munkáslakó telepének folytatólagos kiépítése). A tervező még ekkor is Balogh Lóránt építész tanár, de a vele dolgozó építőmesterek - Dávidék helyett - Paulheim L. és Reichl Antal (címük: Budapest, VII. Péterfy Sándor u. 15).

1930

1930-ban újabb bővítésre kerül sor: szintén a III. csoport egy épületén négy darab kétszobás lakást építenek ki egy bal oldali szárnyon. Ezekben a terveken már nem szerepel Balogh Lóránt neve, csupán Hoffer Kálmán építőmester szignóját találjuk meg az iratokon.

1972

Az előző két kisebb átalakítás után jó pár évtizeddel, 1972-ben egy 228 férőhelyes munkásszálló épülettervének dokumentációja található meg a tervtári iratok között. A jegyzőkönyv szerint 1975. november 20-án át is adták az épületet. A terveket az Esztergomi székhelyű Komárom megyei Tanácsi tervező Iroda munkatársai készítették. A dokumentációból többek között az is kiderül, hogy a munkásszálló lakásaira milyen előírások vonatkoznak. Ezt érdekes lehet megnézni abból a szempontból, hogy ezelőtt 40 évvel milyen minimális lakókörnyezetet garantáltak a munkásoknak.

A lakószobák kialakítására vonatkozó előírások tehát a következők voltak: minden **szobában** kell, hogy legyen

- 3 db, egyajtós beépített szekrény, akasztós és polcos résszel
- függönytartó, elsötétítő függöny és csipkefüggöny
- szoba-burkolat: melegpadló, PVC borítással.

Az **étkező-konyhában** ezek találhatóak meg:

- 1 db kétlapos elektromos rezsó, tárolóval
- 3 db 0,5 m² szabad szellőzésű élelmiszertároló szekrény, a szellőztetés központi szellőzőkéménybe bekötve
- 1 db beépített szekrény (edény tárolására)
- 1 db kétkannás mosogató
- 1 db beépített asztal (étkezés és előkészítési munkára)
- a helyiség burkolata melegpadló, PVC borítással

A **fürdőszoba** berendezésére pedig a következő előírások vonatkoztak:

- komplett fürdőszoba berendezés, amelyben 1 db fürdőkád, 1 db mosdó, 1 piperepolc, 1 db falrészelt tükör, 1 db WC található meg

¹² Sz. Bányai 1996, 20.

¹³ Sz. Bányai 1996, 84.

- a helyiség burkolata: mozaik és csempe burkolat

A tervek fellelhetősége (BFL): A tervek fellelhetőek a BFL-ben. 19341 (1-86. fólió)

Építészeti leírás: Az építészeti leíráshoz az óvoda - vagy ahogyan az 1912-es terveken nevezték, a kisdudóvó - épületét választottam. Ez az épület jól szemlélteti a lakótelep formálásának szecessziós-historizáló stílusát - azonban annak is egy egyszerűsített, ornamenseket és egyéb homlokzati díszítményeket csak mérsékelten alkalmazó fajtáját. Az épületek alapvetően egységes összképet nyújtanak, viszont mindemellett minden egyes épületet önmagában is megálló egységekként kell kezelnünk - igaz, a tervekből kiderül, hogy az egyes egységek az óvodára tükrözve azonosak egymással.

Az óvoda homlokzati leírása: Az óvoda épülete szabad beépítésben áll egy nagyméretű, játszótérre alakított tér közepén. A földszintes, tetőtér-beépítéses, alapvetően horizontális jellegű épület főhomlokzata öt egységre tagolható – ezeket az egységeket a két oldalsó rizalit és a középső három tengely jelenti. Az óvoda homlokzata a középtengelyre teljesen szimmetrikus felépítésű. Az épület két oldalsó tengelye rizalit-szerűen kiugrik a homlokzat síkjából. E két épületszárny felépítése azonos: jellegzetes eleme a félköríves zárterkély három hosszú és keskeny, egyenes záródású ablakkal, önálló háromszöges tetőfedéssel. Az ablakok között páros, közös geometrikus díszítésű fejezettel rendelkező pilasztereket látunk. Az ablakok könyöklőpárkányának magasságáig a homlokzaton kőszáv fut végig, ami rizalit további területén egy sorra alakul. A zárterkély zöld bádoggal galambdúc látható. A rizalitok közt lévő háromtengelyes épületrészt a tetőtér alatti magasságában lefedték, így az óvoda középtengelyén fedett veranda jött létre. Az épület középső, három tengelyének esetében a földszinten, a rizalitok mellett egy-egy, azonos felépítésű bejáratot találunk: a fából készült, üvegezett bejáratú ajtó két oldalán egy-egy hosszú és keskeny, harmadánál osztott ablakkal egészül ki. A középtengelyen pedig öt keskeny és hosszú ablak alkot egy nagyobb téglány alakú, egyenes záródású ablakot, amelyek szintén a harmadánál osztottak.

A két ajtó és a középső ablakcsoport tengelyében a tetőtér beépítése megjelenik a homlokzaton: három, kissé megtört élű háromszöges oromzatot látunk. Az oromzatokat egyenes záródású ablakok tagolják (alul négy, felette kettő középen). A cserép héjazatú, nyeregtetővel fedett oldalrizalitok a középső épülettömeg nyeregtetejének kontyolásához csatlakoznak.

Az épület vakolt, halványsárga festésű homlokzata, a zöldre festett nyíláskeretezésekkel és ereszekkel a telep egészére jellemző egységes koncepcióba illeszkedik. A fedett előtérnél a homlokzatot gyerekeknek szóló rajzokkal díszítették.

TISZTVISELŐTELEP

Mai cím: Gázgyártól délre, a Duna-parton
Mai hrsz: 19333
Építész tervező: Reichl Kálmán

REICHL KÁLMÁN (1879-1926): építész, festő. Építészeti tanulmányait a műegyetemen folytatta, míg festeni Nagybányán, Hollósy Simontól tanult.¹⁴ Mindezzel együtt, Reichl századelő egy kevésbé ismert építésze, az 1910-es években több - így a Cukor utcai és Kiscelli úti - iskolaépületet is tervezett, amelyek legfőbb építészeti alkotásai közé tartoznak. 1912-ben kéri fel (valószínűleg a főváros vezetőségével ápoló jó kapcsolata nyomán) a gázgyári lakótelep tisztviselőtelepnek terveinek elkészítésére.¹⁵

Kivitelező cég: Forbáth Ernő és Társa

Tervezés ideje: A tisztviselőtelep első terveit, 1910-ben még Weiss jegyezte, azonban változás jött és így Reichl 1912-es keletű terveit valósították meg. Reichl épületegyüttése alapveően megtartja a svájci mester tervének úttrendszert és az utak által meghatározott telektömböket, változás azonban, hogy őt helyett kilenc lakóépületet helyez el a terület egy keskeny sávján belül, mely sáv Duna, illetve vasút felőli oldalán váltogatva tervezi a házakat.¹⁶

Épületek rövid leírása: A belső telepnek is nevezett tisztviselőtelep kertektől övezett kilenc villájában 17 lakás épült fel, amelyek a következők voltak: „*egy földszintes ház, 422 négyzetméter alapterületű, 5 szobás, a gyárvezető részére. Két egyemeletes ház, emeletenként kb. 290 négyzetméteres, mely két-két négyyszobás lakásra oszlott. Két egyemeletes ház, emeletenként kb. 250 négyzetméteres, mely két-két háromszobás lakásra oszlott. Két földszintes ház, egyenként kb. 350 négyzetméteres, benne két-két háromszobás lakás. Végül két földszintes ház, egyenként kb. 300 négyzetméteres, benne két-két kétszobás lakás.*”¹⁷

Ebben a felépítésben a vezető 422 m²-es villája jelenti a középpontot, hierarchikusan minél messzebb van ettől, annál kisebb beosztású a lakója. Ez az alárendeltség a szobák számában és a lakás alapterületében is kifejezésre jut. Természetesen kényelemben a kisebb lakásban lakóknak sem volt hiánya, hiszen mindegyik épületben saját fürdőszoba, WC, mosókonyha is volt, magas kényelmi fok!! A házak külső megformálásában Reichl változatosságra törekedett: a tiszttelep lakásait vizsgálva az íves falformálás mellett a falsíkkal párhuzamosan előreléptetett, illetve szögben elfordított ablaktengelyeket is találunk. A különböző formájú oromzatok változatos tetőidomokat eredményeznek. A legjellemzőbb mégis az anyaghasználat: a homlokzatokon terméskővel vagy nyers téglával képzett, illetve vakolt felületek váltják egymást - helyenként függőleges, helyenként vízszintes alakzatokat formálva. A téglák színe is változik: a szélső, földszintes ikerházak sárga, az emeletes lakóházak és a gyárvezető ház vörös téglával falazott. Hangsúlyosak a mára kissé leegyszerűsített oromzatok faborításai, a tetők előrelógó szarufái, a fakeretes tetőablakok. Reichl 1912-es tervein az oromzatok sarkain indadíszeket láthatunk, s fontos szerepet játszanak az ablaktáblák.¹⁸

Műemléki védettség:

Az Óbudai Gázgyár épületei, valamint a munkás- és tisztviselőtelep épületei is műemléki védettség alatt állnak.

¹⁴ Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC12527/12839.htm>

¹⁵ Győr 2007, 296.

¹⁶ Győr 2007, 296.

¹⁷ Sz. Bányai 1996, 18.

¹⁸ Győr 2007, 297. alapján

Óbudai Gázgyár: <http://muemlekem.hu/muemlek?id=11506>

Munkáslakótelep, óvoda: <http://muemlekem.hu/muemlek?id=383>

Tisztviselőtelep: <http://muemlekem.hu/muemlek?id=11201>

Sétaterv: A gázgyári lakótelepen nem is olyan régen szervezett sétát a KÉK (a link hozzá: <http://kek.org.hu/varosisetak/gazgyari-lakotelep/>). Ez a tematika alapvetően szerintem a bp100 kapcsán is mehetne/működne/érdekelné az embereket. Fel is vettem a kapcsolatot Erhardt Gáborral - ő egy (egyelőre még) a telepen lakó építész. Szívesen venne részt tavasszal a programban, sétát, előadást is vállalna. Vele mindenképp kapcsolatban kell lenni maradni!
Szerintem az óvodát is ki lehetne használni, akár gyerekprogramokat szervezhetnénk ide, lefoglalhatnák a gyerekeket, amíg a szülők mondjuk a sétán vannak.
+ nem kellene kihagyni magát a Gázgyárt sem, ami szintén 1913-ban kezdte meg működését. Össze is lehetne kötni, de külön is megállná a helyét (viszont nem tudom, hogy most a gyárral éppen aktuálisan mi a szitu, be lehet-e menni, olvastam, hogy volt, amikor nem lehetett) - ha amúgy nem látogatható, akkor biztosan sokakat vonzana, ha sikerülne ahogy ide is sétát szervezni.

Bibliográfia:

- Bernauer Izidor: *Az óbudai új gázgyár*. Különlenyomat a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye 1914. évfolyam 25-26. számából, 1914. [**Bernauer 1914**]
- Erhardt Gábor: Kétféle építető, kétféle értékrend, in: *Régi-új Magyar Építőművészet*, 2007/1. szám, 29-32. [**Erhardt 2007**]
- Győr Attila: Az Óbudai Gázgyár tisztviselőtelepének építéstörténete, in: *Etűdök: Tanulmányok Granasztóiné Györffy Katalin tiszteletére*, 2004. [**Győr 2004**]
- Kádár Péter: *Óbudai kockák*, 2010. [**Kádár 2010**]
- Kaiser Anna: Az óbudai gázgyár, in: *Műemlékvédelem* 1994, 38. évfolyam, 159-171. [**Kaiser 1994**]
- Sz. Bányai Irén: *A gázgyári kolónia. Az óbudai Gázgyár munkás-és tisztviselő telepének történeti és néprajzi elemzése*, 1996. [**Sz. Bányai 1996**]

tervek forrása:

Sz. Bányai

fotók

forrása:

http://taj-kert.blog.hu/2010/05/06/regi_idok_lakotelepe_a_gazgyari_munkasnegyed

<http://www.vlmworld.com/2012/07/regi-idok-emlekei-gazgyari-lakotelep.html>

<http://lasdbudapestet.blogspot.hu/2012/04/mezeskalacs-hazak-foldjen-ii.html>

fényképek az óvodáról:

<http://www.muemlekem.hu/muemlek?id=383>

Egy videó a Gázgyári Lakótelepről:

<http://www.youtube.com/watch?v=JqyA1aq6jIE>